

ПРИМЕРНИ НАСОКИ ЗА ОРГАНИЗИРАНЕ НА ИЗВЪНКЛАСНАТА И ИЗВЪНУЧИЛИЩНА ДЕЙНОСТ ПО ИЗОБРАЗИТЕЛНО ИЗКУСТВО С УЧЕНИЦИТЕ ОТ I - IV КЛАС ЗА РАЗВИТИЕ НА СПОСОБНОСТИТЕ И УМЕНИЯТА ИМ

Иван Вълков

“На прага на XXI в. Република България е изправена пред стратегически избор: да преустрои управлението на икономиката на принципите на пазарното стопанство, да осъществи развитието на демократично гражданско общество и се превърне в модерна правова държава. Осъществяването на тези глобални промени е възможно само, ако е свързано цялостното виждане на училището и извънучилищните учреждения с техните образователно-възпитателни функции за изграждане на личността” (1)

Сериозен размисъл предизвикват редица негативни явления сред учениците като: безделие, бездуховност, пилеене на време, ниска култура на заниманията. На мястото на полузабравените извънкласни дейности се настаниха компенсаторни занимания, като полъх от псевдокултурата от всички краища на света. Предизвикателствата на времето не могат да бъдат успешно посрещнати само в рамките на учебната дейност. В този смисъл извънкласните и извънучилищни дейности представ-

ляват богати възможности при организиране живота на учениците през свободното време за овладяване на националните и общочовешки ценности: развиване на личната инициатива и предприемчивост, като гаранция и шанс пред свободната личност.

През двадесетте години на XX век беше изказано мнение, че всеобщото увлечение на децата от рисуване се дължи главно на обстоятелството, че при децата няма добре развита писмена реч, чрез която да изразяват своите наблюдения и предпочитания и да изразяват своите мисли и чувства. При юношите речта включително и писмената, се развива дотолкова, че става основна форма на общуването им с децата и възрастните. “Детето достига най-висшата възрастова степен, то се изменя, а заедно с това се изменя и характера на неговото творчество. Рисуването остава назад като вече изминат етап и чувството му започва да е заето от новото словесно или литературно творчество.” (2)

Така между детското и юношеското творчество се създава граница.

Рисуването на учениците се появява, като че ли на празно място и няма нищо общо с предишното. Ето защо чрез извънкласните форми би могло да се запълни този “вакуум”, това временно “боледуване” на учениците и повечето от тях да продължат интереса и влечението си към изобразителното изкуство. Това е особено важно за тези ученици, които имат определени технически умения и способности и не бива да прекъсват развитието си. “Формирането на всестранно развита личност” (3) – според В. В. Давидов трябва да се опира преди всичко на развитие на техните творчески способности, а това е процес, който се посредства от възприемането. Този процес в тази възраст не бива да се прекъсва.

I. Същност на извънкласната и извънучилищната дейност по изобразително изкуство на учениците от I – IV клас

“Извънкласната и извънучилищната дейност е сложно многопластово, специализирано педагогическо явление с интегрален характер, то обхваща различни страни от живота и дейността на учениците през свободното им време през учебната година, празничните дни, ваканциите и съдейства за пълноценното им използване. Главната особеност на извънкласната и извънучилищната дейност е че се осъществяват на принципа на свободата на избор и доброволността на участието при разви-

тието на самостоятелността и самоуправлението. Възпитателният ѝ потенциал се свързва с изява и удовлетворяване на широк спектър от потребности и интереси на всяко дете извън учебната програма” (4)

Една от най-често срещаните потребности на учениците от I – IV клас е изобразителното изкуство. Основното отличие между извънкласната и извънучилищната дейност са факторите за нейното осъществяване. Извънкласната дейност по изобразително изкуство може да се осъществява от извънучилищните учреждения, а това могат да бъдат центрове за работа с децата, обединените детски комплекси, различните школи по изобразително изкуство и ученическите ваканционни лагери. Те са специализирани обслужващи звена в образователната система със специфични функции.

Съвременният подход към извънкласната дейност се свързва с нейното освобождаване от задачата да допълва и разнообразява учебното съдържание по изобразително изкуство. Не се стреми към нови допълнителни знания, предварително систематизирани и предложени на ученика. Не използва урочните методи и понятия за работа с учениците. В съдържанието на извънкласната и извънучилищната дейност се включват актуалните изпреварващи времето си знания, умения, които формират цялостните нагласи и развиват способностите на учениците от

I – IV клас, чрез изобразителната дейност да се адаптират към околния свят, околната действителност и бързо променящата се социална среда.

Съвременната структура на извънкласната и извънучилищна дейност по изобразително изкуство включва: емоционално заинтересоване – разработване на съвместен проект (ескиз) – информизиране, антагонизиране – практически действия, организиране и изпълнение на проекта (картина, пластика), обсъждане и оценяване. Това не е рамка-шаблон, а възможност за нова организация, в която решаваща роля имат активността на учениците и свободата за изобразителни действия. Предимствата на извънкласната дейност са в това, че тя дава на ученика:

– Свобода при избор на темата, техника на работа и поемане на отговорност, като включва реални умения и интереси;

– Практическа изява – усвояване или използване на нови изобразителни техники на работа;

– Възможност за съвременна дейност и общуване в групата ученици със същите изобразителни интереси;

– Условия за творческа изява в интелектуален, естетически, социален, физически аспект;

– Възможност за успешно социализиране, за усвояване на нравствени взаимоотношения и морални ценности, така необходими днес;

– Оползотворяване на свободното време за личностно развитие чрез социално значими дейности, чиято привлекателност просто досега не е имало къде да вкуси.

Извънкласната и извънучилищна дейност по изобразително изкуство е отворена система с гъвкава и многостранна структура, която е диференцирана по специални показатели:

– занятията да се водят съобразно възрастта на учениците чрез кръжоци, школи, курсове и други форми на работа;

– по времетраене – постоянни и временни занимания;

– по обхват на учениците;

– индивидуалните занимания да се водят по специална програма по изобразително изкуство – работа с изявени таланти; ученици със здравословни проблеми и др.

– групови – кръжоци, клубове, секции, студии, школи по изобразително изкуство и др.;

– масови – лектории, тематични вечери, срещи с наши и чужди майстори на изобразителното изкуство, чествания, изложби, пленери, конференции, екскурзии;

– по състав на учениците: дейност с даровити деца, ученици с противобществени прояви, превантивна работа с деца с рискови ситуации (очи, ръце);

– по направления на дейности: в областта на художествено-естетически дейности (изобразителна дей-

ност), фолклор, екология и опазване на околната среда.

Изборът на вид изобразителна дейност и организиранияте форми се обуславят от интересите на учениците, конкретните им възможности, колектив, регионална специфика и условията на селището, където живеят децата. Например: едни ще бъдат интересите на учениците по изобразително изкуство от Троянския край, други от Жеравна, трети от Орешака и Етъра или други живописни кътчета на страната.

От казаното по-горе се разбира, че за новото време, новите реалности на демократичното общество ще са нужни “личности”, а според К. К. Платонов “Това е конкретен човек или субект, който преодолява света въз основа на своите познания, преживявания и отношения към него” (5), докато интересите и склонностите карат, ерудират личността от гледна точка на нейната устремност в една или друга насока, от страна на дейността, с която тя се занимава най-охотно, отговарят за това, което прави човек, от способности те зависи качеството на изпълнението на дейността, нейната успешност и равнище на постиженията, зависи начинът, по който се изпълнява тази дейност.

Б. М. Теплов показва три основни признака на понятието “способност”:

– Първо: Под способност се разбират индивидуално психологи-

ческите способности, които отличават един човек; никой няма да започне да говори за способности там, където става дума за качества, по отношение на които всички хора са равни.

– Второ: Способности се наричат не всички индивидуални способности, а само тези, които имат отношение към успешно изпълнение на каквато и да било дейност или на много видове дейности.

– Трето: Понятието “способност” не се свежда до занятията, навиците или уменията, които вече са изработени в даден човек.” (6)

Накратко може да се каже, че способностите са индивидуално-психологични особености на личността, които са условията за успешното изпълнение на дадена дейност и за динамика на овладяване на знанията, уменията и навиците. В стратегически план днес ни трябва повече способни “личности”, които да могат да поемат отговорност, риск, умение за общуване и сътрудничество в обществото.

Изучаването на психологическия облик на личността – писа Е. Л. Рубинщайн включва три основни въпроса:

“Първо. Въпрос, на който се стремим да получим отговор, когато искаме да разберем какво представлява един или друг човек, гласи: **Какво желае човек**, какво е привлекателно за него, към какво се стреми. Това е въпрос за човечността му, за нагласата и тенденциите, за пот-

ребностите, за интересите му, за идеалите му. Но след въпроса какво желае този човек, естествено си поставя и втория въпрос: **Какво може той?** Това е въпрос за способностите, за дарбите на човека, за неговата надареност, но способностите – това са само първоначалните възможности: за да знае как човек ги регулира и използва, необходимо ни е още да знаем **“Какво представлява той?”**, което се е затвърдило като основни способности на неговата личност, това е въпроса за характера на човека”. (7)

Тези три въпроса са не само програма за научно изследване на личността, но и ориентир за само- и за взаимоопазването. Като се замисляме над особеностите на своя вътрешен свят, волно или неволно се стремим да осъзнаем своите потребности и желания, способностите си и характера си. Като се вглеждаме в друг човек, като се стремим да го разберем, ние също така, като че ли го питаме: “Какво искаш?”, “Какво можеш ти?”, “Какво си ти?”. За в бъдеще въпроса “Какво можеш?” и “Какво си ти?” все повече и повече ще намира в живота на всеки човек място, ще намира място и в обществото.

Руският психолог А. В. Петровски сравнява образно способности със зърно, на което предстои да се развива: “както хвърленото в полята зърно е само възможност то да порасне в житен клас, ако структурата и влажността на почвата се окажат благоприятни, така и способнос-

тите на човека са само възможност да придобива знания и умения”. (8)

Разбира се, тези възможности се превръщат в действителност само в резултат на упорит труд. По-точно е да се каже трудолюбието, склонността към труд, свързана с областта, в която човек има способности, влиза в самото съдържание, в структурата на способностите.

Руският психолог Н. С. Лейтес, който е изучавал деца с големи умствени способности отбелязва, че на способния ученик много неща се отдават по-леко и бързо, но не намалява значението на склонността към труд. “Недостатъчно влечение към работата е недостатък на самата надареност при силна потребност при едни и същи умствени данни, но при по-устойчива и силна потребност от знания очевидно неговите способности биха се развили много по-пълно и би постигнал по-високи постижения.” (9)

Известни са споровете за наследствеността при предаване на способностите, но като че ли преобладава мнението, че на практика действа не биологичната, а социалната наследственост.

“Децата се раждат не с готови способности, а със заложби, т. е. с такива способности в строежа на мозъка, на сетивните органи и на движението, които се изявяват като природни предпоставки за развитие на способностите. Заложбите са много реални.” (10) Това означава, че въз ос-

нова на едни и същи заложби могат да възникнат различни способности в зависимост от изискванията от съответната дейност. Така например остротата на наблюдателност и добрата зрителна памет могат да влязат в структурата на способностите на художника и т. н. Дали ще се развиват заложбите в способности така необходими за бъдещите личностни особености на личността, но и от историческите условия и потребностите на обществото. Едни или други способности се развиват тогава, когато се появява обществена необходимост от тях. Училището не е единственото място за задоволяване на потребностите им, интереса, склонностите и способностите на учениците. Ето защо чрез извънкласните и извънучилищните дейности по изобразително изкуство ние до голяма степен допълваме, засилваме интереса на учениците, творчески осмисляме свободното време в нова обстановка, чрез нови методи и подходи, с нови преподаватели или изявени творци от съответната област, това стимулира и мотивира учениците за творчество и развитие на изобразителните им способности. Чрез извънкласните и извънучилищните дейности, чрез въздействието на изобразителното изкуство учениците преминават през различните етапи на творческия процес. Творческият процес е общ за всички области от живота, и при художника, и при учения, и в ежедневно поведение на

хората той е един и същ. Той не е загадъчен, нито познаваем и в голяма степен зависи и се влияе от обучението и условията на средата. Има безброй начини човек да се проявява като творец. Продуктите на творческата дейност са неизчерпаеми в своето многообразие. В своята работа американският учен Пол Торанс се стреми да формулира обективни критерии за преценка на степента на творческия заряд, който се съдържа в продуктите на човешката дейност, както и да открие ефективни способности за подкрепа и поощряване на творческата изява на деца и възрастни в колкото се може повече и различни среди на жизнена дейност.

II. Цели и задачи на извънкласната извънучилищната дейност по изобразително изкуство на учениците от I – IV клас

Целта на извънкласната и извънучилищната художествено-творческа дейност е формиране на гражданска нравствена и естетическа култура на личността: Овладяване на националните и обществени художествени ценности; възпитаване в дух на родолюбие и уважение към човешките права и свободи чрез богатството на съдържанието (тематично), разнообразието от форми и гъвкавостта на организацията на тази дейност. Целта се конкретизира най-общо в следните задачи:

– Осигуряване на условия за развитие на всяко дете, съобразени с не-

говите интереси и способности чрез гъвкав подход. От задължителни към свободно определени форми на занятия по изобразително изкуство през свободното време; начертаване на стремежа му за изпробване на силите си в различните му дейности.

– Изграждане на предпоставки за удовлетворяване на специализирани потребности на ученика през свободното му време от активната му творческа дейност, общуване, игра, положителни емоции, успех, самоизява и самоутвърждаване в значима дейност в нова роля и ситуация, естествени потребности; от самопознание и овладяване на подхода; самоусъвършенстване на личността.

– Разширяване на разбиранията на детето (ученика) за творческа дейност, разкриване на особеностите, сложностите и радостите на творческия труд, изискващ съвместни усилия и взаимна поддръжка.

– Приобщаване към еврокултурата при запазване на националната идентичност и възпитаване на отго-

ворност на детето като ученик, като гражданин на планетата.

III. Изводи и препоръки

Извънкласната дейност в училище е отворена система, която отчита сложните и многообразни отношения на учениците със социалното обкръжение и необходимост от взаимодействие с всички фактори на социалната среда. На съвременния етап е потребен модел на качествено ново за учениците сътрудничество с културните институти, училища, медиите, висшите училища по изобразителни изкуства, творческите сдружения на възрастните, предприятия и фирми от държавния и частен бизнес и всички структури на гражданското общество, които биха допринесли за целенасочено оползотворяване свободното време на учениците и доразвиване на техните интереси, склонности, способности, така необходими за бъдещата им реализация в живота.

ЛИТЕРАТУРА

1. Азбуки, бр. 2/1996 г. – документи, с. 5.
2. *Выготский, Л. С.* Въображение и творчество в детском возрасте, 1965, с. 31.
3. *Давидов, В. В.* Комплексий подход к всестранному развитию личности детей дошкольного возраста – доклад на V международний семинар на тема “Прихолого-педагогически проблеми на предучилищното възпитание”.
4. Азбуки, бр. 2/ 1996 г. – документи.
5. *Платонов.* Човекът-психология, сп. Народна просвета, 1989, с. 149.
6. *Теплов, Б. М.* Човекът-психология, с. 163.
7. *Рубинщайн, Е. Л., Яков Коломинский.* Човекът-психология, с. 158.
8. *Петровски, А. В., Яков Коломинский.* Човекът-психология, с. 163
9. *Лейтес, Н. С., Яков Коломинский.* Човекът-психология, с. 164.
10. *Рибо, Т.* Наследственост на духовните качества.

EXEMPLARY DIRECTIONS FOR ORGANIZING OF EXTRACURRICULAR AND OUT OF SCHOOL ACTIVITY IN IMITATIVE ART! ART WITH PUPILS FROM Ist – IVth CLASS FOR DEVELOPMENT OF THEIR ABILITIES AND SKILLS

IVAN VALKOV

Summary

The provocations of time cannot to be met successfully only within the framework of educational activity. In this respect the extracurricular and out of school activity represent rich possibilities in the organization of pupils' life in the free time for mastering of the national and common to all people valuables=

The purpose of the our research in rtracurricular and out of school artistic – creative work with forming of the civil, moral and esthetic culture of the pupil=

In the contemporary stage I need from one model for qualitative new for the pupils collaboration with the cultural institutes, schools, media and institutions of higher education of the fine arts, creative associations, enterprises and firms with state and private business and everyone structures of civil society, the purposefully utilising.